

Adriana Barbara CIEŚLAK*

DWORY I PAŁACE POWIATU PODDĘBICKIEGO JAKO POTENCJAŁ ROZWOJU TURYSTYKI UZDROWISKOWEJ

Zarys treści: Rozwój funkcji uzdrowiskowej w Uniejowie zainicjował aktywizację funkcji turystycznych w całym regionie. Ważną rolę w kształtowaniu turystycznej atrakcyjności obszarów uzdrowiskowych mogą odgrywać dwory, zamki i pałace. Są to obiekty charakterystyczne, wyposażone w sens i znaczenie, często odznaczające się indywidualnymi cechami architektonicznymi. Ponadto, wykazują one podatność adaptacyjną na nowe funkcje, zwłaszcza z zakresu spa i wellness, które uznać należy za wspomagające dla turystyki uzdrowiskowej. Niniejszy artykuł koncentruje się na analizie (ilościowej i jakościowej) dworów, zamków i pałaców w powiecie poddębickim. Analiza dotyczy rozmieszczenia obiektów, a także oceny ich wartości architektonicznych oraz stopnia zachowania i/lub przetworzenia. Uzupełnieniem badań jest identyfikacja istotnych elementów dziedzictwa niematerialnego, które mogą być postrzegane, jako ważne dla tożsamości miejsca (i/lub regionu) oraz znaczące dla kształtowania innowacyjnych produktów turystycznych. Wyniki badań pozwoliły ocenić ogólną kondycję zasobu kulturowego, jakim są dwory, zamki i pałace powiatu. Dokonano oceny poszczególnych obiektów pod kątem ich turystycznej atrakcyjności, klasyfikując je w 4 grupach: o wybitnym, znaczącym, umiarkowanym oraz znikomym potencjale turystycznym. Na zakończenie, opracowano rekomendacje w zakresie zarządzania obiektami i zespołami dworskimi regionu, z uwzględnieniem potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju gospodarczego obszaru.

Słowa kluczowe: dwór, pałac, zamek, dziedzictwo kulturowe, turystyka kulturowa, uzdrowisko, tożsamość

WPROWADZENIE

Funkcja uzdrowiskowa a turystyka

Funkcja uzdrowiskowa, choć obecna w kulturze społeczeństw od czasów antycznych, nieustannie ewoluuje wraz z rozwojem nauk medycznych, a także pod wpływem zmieniających się uwarunkowań światopoglądowych. Obecny

* Adriana Barbara Cieślak, dr inż. arch., Instytut Architektury i Urbanistyki, Politechnika Łódzka, 90-924 Łódź, al. Politechniki 6, wiceprezes łódzkiego oddziału TUP, członek PKN ICOS, e-mail: adriana_c@op.pl.

w Polsce model funkcjonowania miejscowości uzdrowiskowej ukonstytuował się w latach powojennych, kiedy to uzdrowiska w dużej mierze zostały włączone do systemu opieki zdrowotnej, koncentrując swoją uwagę jedynie na leczeniu wodami mineralnymi i paleoidami (leczenie poszpitalne, rekonwalescencja, przeciwdziałanie późnym efektom starzenia). Kurorty utraciły swój turystyczno-komercyjny charakter, tak powszechny dla założeń XIX wiecznych¹. Realia gospodarki wolnorynkowej sprawiły jednak, że powojenny model polskiego uzdrowiska nie spełnia już rzeczywistych potrzeb kuracjuszy. Współczesne pobyty uzdrowiskowe mają na celu poprawę stanu zdrowia zarówno w ujęciu fizycznym, jak i psychicznym, a oferta uzdrowiskowa kierowana jest nie tylko do osób chorych, ale także takich, u których nie ma uchwytnej granicy pomiędzy stanem zdrowia i choroby, i którzy nie wymagają leczenia, ale szeroko rozumianego wypoczynku. Co za tym idzie, coraz częściej wyznacznikiem rozwoju współczesnych miejscowości uzdrowiskowych jest ukierunkowanie na różnorodne, niekonwencjonalne i innowacyjne rozwiązania, łączące nowoczesne sposoby leczenia uzdrowiskowego i profilaktyki zdrowotnej z wypoczynkiem turystycznym². Współczesna funkcja uzdrowiskowa wymaga zatem holistycznego i zintegrowanego podejścia³, w którym ogromne znaczenie ma turystyka oraz funkcje wspomagające, ukierunkowane na profilaktykę zdrowotną, eliminowanie skutków stresu i procesy anti-agingowe.

Istotnym elementem tego swoiście definiowanego produktu turystycznego stają się także oferty typu spa i wellness⁴. Nie wykazują one wprawdzie bez-

¹ Opierając się na tekstach Aleksandra Ostrowicza, można stwierdzić, że funkcja uzdrowiskowa w XIX wieku wykraczała daleko poza funkcje czysto lecznicze. I choć niewątpliwie ogromną wagę przykładano do zabiegów medycznych, mających przynieść ulgę chorym, to jednak uzdrowisko było również miejscem towarzyskich spotkań, wypoczynku i rekreacji. Wszystko w kurorcie, począwszy od układu przestrzennego, kompozycji zieleni, organizacji ścieżek spacerowych przez architekturę, a na rozmaitych ofertach funkcjonalnych skończywszy miało służyć dobremu wypoczynkowi i zapewnieniu właściwych warunków dla rehabilitacji (fizycznej i duchowej) oraz rozrywki – A. Ostrowicz, *Landek w hrabstwie Kłockiem w Szląsku*, Podręcznik informacyjny dla gości kąpielowych, Poznań 1881, passim.

² T. Burzyński, D. Drygła, J. Golba, A. Bartosik, *Czynniki wpływające na jakość i konkurencyjność usług turystycznych w miejscowościach uzdrowiskowych*, Instytut Turystyki w Krakowie Sp. z o.o., Stowarzyszenie Gmin Uzdrowiskowych RP, Kraków 2005, s. 53; A. Bott, D. Szostak, *Turystyka uzdrowiskowa w regionie zachodniopomorskim*, Zeszyty Naukowe „Ekonomiczne Problemy Turystyki” 2002, nr 2, s. 22–23.

³ Autorka artykułu rekomenduje określenie *turystyka pro-zdrowotna*, przez co należy rozumieć: *kuracje sanatoryjne, rehabilitacje i lecznictwo uzdrowiskowe powiązane z zabiegami przyrodolecznymi opartymi na naturalnych czynnikach leczniczych zintegrowane z funkcją turystyczną danego regionu, ukierunkowanie na zaspokajanie potrzeb poznawczych i poszukiwanie wewnętrznej równowagi (przy czym korzystanie z oferty leczniczej i turystyczne może następować łącznie lub rozłącznie)* – definicja własna za: A. Cieślak, *Funkcja uzdrowiskowa...*

⁴ Pojęcie to zostało wprowadzone przez amerykańskiego lekarza dr H. Dunna w 1959 roku. Wellness określa się jako zdrowie optymalne, obejmujące nie tylko brak stanu chorobowego jednostki, ale także jej dobry stan psychiczny, przy czym w ostatnich latach wellness stało się już nie tylko formą wypoczynku, ale filozofią i stylem życia, polegającym na poszukiwaniu harmonii.

pośrednich związków z uzdrowiskami, ponieważ ich istnienie nie jest determinowane przez obecność naturalnych czynników leczniczych, jednak to właśnie te formy wypoczynku przeżywają ogromny rozkwit i stanowią istotny element turystyki uzdrowiskowej, czy też pro-zdrowotnej. Dzieje się tak, ponieważ ich nadrzędnym celem jest poprawa samopoczucia i zdrowia klienta poprzez zintegrowane oddziaływanie na wszystkie jego zmysły za pomocą pozytywnych bodźców. Ponadto, w szczególny sposób koncentrują się one na podmiotowym traktowaniu klienta i zindywidualizowanym podejściu do jednostki. Coraz częściej zaczynają także pełnić rolę ośrodków medycznych tworzących oferty hybrydowe, które łączą w sobie cechy rekreacyjno-wypoczynkowe z zabiegami leczniczymi. Śmiało można mówić o powstaniu nowego trendu, jakim jest MedicalSpa⁵. Obecnie większość obiektów MedicalSpa na świecie świadczy usługi w zakresie dermatologii estetycznej i chirurgii plastycznej, jednak coraz częściej wskazuje się na tę formę opieki zdrowotnej, jako sposób świadczenia usług w zakresie rehabilitacji, rekonwalescencji, zabiegów medycznych niewymagających hospitalizacji, a ostatnio nawet opieki onkologicznej⁶. Co za tym idzie, usługi typu spa i wellness należy traktować, jako produkt turystyczny, a nawet turystyczno – medyczny kompatybilny, a wręcz komplementarny i niezbędny w stosunku do funkcji uzdrowiskowej.

Dwory, zamki i pałace w turystyce – rola i znaczenie

Dwory, zamki i pałace stanowią z reguły istotny element oferty turystycznej i wypoczynkowej regionów. Wartości architektoniczne, historyczne czy też związki z ważnymi wydarzeniami lub osobami sprawiają, że są to obiekty wyposażone w sens i znaczenie, a przez to interesujące, wzbudzające ciekawość i turystycznie pożądane. Każdorazowo odznaczają się indywidualnym wizerunkiem, a jednocześnie są ważnym świadectwem historii regionu, materialnym zapisem jego tożsamości, pozwalającym na delimitację przestrzeni globalnej oraz osadzenie jej w czasie i przestrzeni. Mają także bardzo wyraźny kontekst poznawczy, co dodatkowo podnosi ich turystyczną wartość. W warunkach Polskich, na zainteresowanie dworami i pałacami wpływa też niewątpliwie nieco romantyczny wizerunek szlacheckiego życia w otoczeniu sielskich krajobrazów.

⁵ Pierwszym w Polsce obiektem posiadającym europejski certyfikat MedicalWellness jest „Malinowy Zdrój” zlokalizowany w uzdrowisku Solec Zdrój. Oferty tego typu oferują także inne polskie uzdrowiska w tym m.in. Inowrocław czy Polanica Zdrój. Certyfikaty te przyznawane są przez niemieckie Stowarzyszenie Wellness po spełnieniu szeregu wymogów związanych z audytem potwierdzającym jakość prowadzonych zabiegów, leczenia oraz warunków hotelowych.

⁶ Warto zaznaczyć, że terminy „spa” i „wellness” wykazują bezpośredni związek z jakością i wysokim standardem usług. Niemiecki Związek Uzdrowisk Deutscher Heilbäderverband opracował nawet surowe zasady (kryteria i procedury), które muszą spełnić uzdrowiska chcące ubiegać się o znak jakości „wellness w kurorcie”. Jednym z elementów zabezpieczania jakości w ramach wellness są składowe tej funkcji wyraźnie wyróżnione przez DHV. Należą do nich: medytacja i terapia, natura i kultura, ruch i odprężenie, komunikacja i przeżycia; źródło: Positionspapier des Deutschen Heilbäderverbandes zum Gütesiegel, Deutscher Heilbäderverband [na:] <http://www.deutscher-heilbaederverband.de>

O niezwyklej zainteresowaniu historią dworów, zamków czy pałaców, świadczyć może chociażby ogromna liczba stron internetowych, grup tematycznych, forów i fanpage'y poświęconych odkrywaniu historii tego typu obiektów, poszukiwaniu materiałów z nimi związanych, czy wreszcie publikowaniu zdjęć, ilustrujących stan obecny i przeszły. Obiekty te żyją w wirtualnej rzeczywistości i często rozbudzają wyobraźnię turystów, stając się później celem ich wędrówek czy wizyt podczas „rzeczywistych” wycieczek lub pobytów w danym regionie, co pozwala na weryfikację wirtualnej wiedzy z materialnym obiektem. Warto podkreślić, że na zainteresowanie eksploratorów nie ma wpływu stan techniczny obiektów. Popularnością cieszą się zarówno budowle zadbane i użytkowane, jak i trwałe ruiny, o ile posiadają one malownicze położenie lub ciekawą historię.

Turystyczna wartość dworów i pałaców wynika także z łatwości adaptacyjnej tych obiektów do nowych funkcji, w szczególności hotelowych (hotelowo – konferencyjnych) i pensjonatowych, w tym zwłaszcza wzbogaconych o oferty typu spa i wellness. Dzieje się tak, ponieważ poprzez kontekst historyczny (kulturowy) mają automatycznie przypisany pierwiastek „prestżu”⁷, tak pożądaną przy tego typu ofertach. Dodatkowym atutem jest z reguły lokalizacja w otoczeniu zieleni (historycznie ukształtowanych zespołach parkowych).

W Europie hotele i ośrodki spa lokalizowane w dawnych pałacach, dworach i zajazdach cieszą się dużym powodzeniem od dawna, czego przykładem może być znana sieć Relais & Chateaux. W Polsce przez lata dominowały ośrodki odwołujące się do kultury wschodu, medytacji, kontemplacji i filozofii zen. Jednak coraz częściej, wzorem bardziej doświadczonych w tym zakresie krajów europejskich, także na rodzimym rynku pojawiają się obiekty spa nawiązujące do tożsamości i tradycji regionu, lokalizowane w unikatowych obiektach historycznych, wyposażonych w wartość historyczną i kulturową. Warto wymienić chociażby „Zamek na Skale” w Trzebiezowicach⁸, czy Villę Elise Park Pension⁹ w okolicach Łądką Zdroju.

Tworzenie takich miejsc z „duszą” jest niewątpliwie próbą komercyjnej odpowiedzi na rosnącą wśród współczesnych turystów potrzebę obcowania z trady-

⁷ Szerzej na temat funkcji „prestżu” Z. Radziewanowski, *O niektórych problemach regionalizmu i ekologii w architekturze i urbanistyce*, Politechnika Krakowska, Kraków 2005, s. 51.

⁸ Dawna siedziba rycerska należąca m.in. do rodu Reinchenbachów, Wallisów, Schlabendorów, i Chamare-Harbuval adaptowana obecnie na 4-gwiazdkowy hotel „spa” – tzw. „Zamek na Skale”. Warto wspomnieć, że obiekt ten jest bezpośrednio związany z historią łądeckiego uzdrowiska. Już na przełomie XVIII i XIX wieku był on jedną z największych atrakcji ziemi kłodzkiej, a kurasjusze i turyści z Łądką zwiedzali go chętnie, podobnie zresztą jak i inne okazałe rezydencje nad Białą Łądecką. Docierali tu najczęściej promenadami. Obiekt ten jest także ciekawym przykładem przeobrażeń geopolitycznych Europy. Władowały nim rody słowiańskie, pruskie, walijskie i francuskie, a przez wiele lat pełnił także rolę siedziby rodowej właścicieli dóbr Ziemi Kłodzkiej.

⁹ Willa należąca niegdyś do właścicieli huty szkła kryształowego – rodziny Loskych.

cją i kulturą miejsca¹⁰. Ponadto, jest to sposób na kreowanie unikatowej, innowacyjnej oferty, ukierunkowanej na elementy jakościowe.

Warto podkreślić, że stan techniczny i pierwotna wartość obiektu nie jest czynnikiem decydującym o jego realnej wartości adaptacyjnej. Jeśli potraktujemy obiekt jako zasób, to należy przyjąć, że pierwotna wartość zasobu jest wtórna w stosunku do umiejętności jej kreatywnego wykorzystania¹¹ (przebudowy, rozbudowy, remontu, adaptacji). Oczywiście, obiekty dobrze zachowane, z wyraźnymi cechami architektonicznymi, postrzegane jako istotne elementy lokalnego krajobrazu kulturowego wykazują większą wartość, posiadają bowiem zdefiniowany wizerunek i są rozpoznawalne, jednak nie dyskwalifikuje to obiektów pozostających w stanie ruin (a nawet miejsca po nich), lub nie wykazujących charakterystycznych cech architektonicznych lub przestrzennych. Należy jedynie podkreślić, że ich wykorzystanie na cele turystyczne jest trudniejsze, wymaga bowiem twórczego podejścia, a często także większych nakładów finansowych.

W wyniku implementacji nowych funkcji turystycznych w historyczne struktury dworów i pałaców dochodzi do unikatowego „nadpisania” tożsamości – znalezienia dla obiektów nowego miejsca we współczesnej rzeczywistości. W skali globalnej daje to szansę na unikatowość i wyjątkowość oferty, zwłaszcza jeśli odwoływanie się do tradycji miejsca i regionalnej tożsamości, zostaje pogłębione także na poziomie oferowanych zabiegów, klimatu wnętrz itp. (co jednak wymaga pogłębiania i propagowania wiedzy na temat odrębności kulturowych i regionalizmów – a zatem działań o charakterze edukacyjnym). Twórcze przetworzenie informacji dotyczących miejsca, obiektu, jego historii, żyjących w nim osób itp. może być szansą na stworzenie silnej marki o wyraźnie zarysowanych cechach odrębności, przy czym nie chodzi tu o tworzenie „etnograficznego skansenu”, ale o zachowanie, eksponowanie i wykorzystanie elementów, które identyfikują dane miejsce¹².

Można także przyjąć, że ta swoista komercjalizacja obiektów historycznych, zwłaszcza tych, które nie mogą liczyć na finansowanie zewnętrzne, jest także re-

¹⁰ Regionalizacja produktu turystycznego jest formą delimitacji przestrzeni globalnej i pozwala odbiorcy na osadzenie odwiedzanego miejsca w czasie i przestrzeni, a także na postrzeganie go poprzez kontekst poznawczy. Ludzie pragną poznawać i uczyć się świata, co paradoksalnie pozwala im na lepsze poznanie siebie, samookreślenie swojej tożsamości, poczucia przynależności do konkretnego miejsca, kultury i historii. W tym specyficznym kontekście, wartości kulturowe przejawiające się obecnością obiektów i miejsc wyposażonych w sens i znaczenie mogą być postrzegane, jako elementy składowe funkcji terapeutycznych.

¹¹ W gospodarce wolnorynkowej rola zasobów zaczyna maleć. Istotą konkurencji na rynku usług turystycznych nie jest fakt posiadania zasobów, ale sposób ich kreatywnego wykorzystania. Istotą działań jest budowanie marki, wizerunku i promocja połączona z wdrażaniem innowacji, w celu pozycjonowania oferty i wyodrębniania jej spośród innych ofert; za A. Cieślak, *Funkcja uzdrowiskowa i krajobraz kulturowy, jako katalizatory rozwoju małego miasta. (Studium miejscowości regionu łódzkiego – Uniejowa i Poddębic)*, praca doktorska, promotor prof. dr hab. inż. arch. Krzysztof Pawłowski, materiał niepublikowany, Instytut Architektury i Urbanistyki PŁ, Łódź 2013, s. 60.

¹² D. Dryglas, *Innowacje produktowe turystyki uzdrowiskowej*, [w:] *Innowacyjne kierunki rozwoju turystyki uzdrowiskowej i lecznictwa uzdrowiskowego*, red. J. Galba, K. Rymarczyk-Wajda, XVIII Kongres Uzdrowisk Polskich, Muszyna 4–6 czerwca 2009, s. 172–173.

alną szansą na ich ocalenie. Warunkiem jest jednak właściwe zdefiniowanie zasad adaptacji (przebudowy i rozbudowy) oraz użytkowania, tak aby nowe funkcje i formy stanowiły wartość dodaną, a nie destruktywną w stosunku do pierwotnej (w tym historycznej) wartości obiektu. Warto tu przywołać przykład krasnobrodzkiego zespołu dworsko-parkowego, który należy obecnie do Sanatorium Rehabilitacyjnego dla dzieci im. Janusza Korczaka. Wartość krajobrazowa dawnego założenia parkowego została niemal całkowicie zrujnowana przez przeskalowaną, bezstylową i przytłaczającą bryłę nowego obiektu sanatoryjnego, który został zrealizowany bez żadnego poszanowania dla historycznych wartości miejsca.

Za pożądane uznać zatem należy opracowanie standardów i wymagań dotyczących ewentualnego udostępnienia obiektów na potrzeby komercyjnej eksploatacji turystycznej.

Problem badawczy i metoda pracy

Rozwój funkcji uzdrowiskowej w Uniejowie zainicjował rozwój turystyki w całym regionie. Obecność uzdrowiska warunkuje bowiem zaistnienie procesów umożliwiających aktywizację miejsc, miejscowości i obiektów, które samodzielnie nie mogłyby liczyć na masowe zainteresowanie turystów. Zjawisko to należy postrzegać jako mechanizm zwrotny, w którym uzdrowisko kreuje popyt na usługi turystyczne w regionie, a kształtująca się oferta turystyczna wpływa na postrzeganie atrakcyjności samego uzdrowiska. Niniejszy artykuł koncentruje się na wybranym zagadnieniu, a mianowicie analizie ilościowej i jakościowej występujących w regionie dworów i pałaców.

Celem niniejszego opracowania jest ocena potencjału adaptacyjnego zachowanych zespołów dworsko-parkowych w kontekście rozwoju funkcji turystycznych (w tym turystyki pro-zdrowotnej) w powiecie poddębickim oraz wskazanie najważniejszych obszarów działania, niezbędnych dla wdrażania świadomej polityki zarządzania tym szczególnym zasobem¹³.

Wyniki badań mogą stanowić podstawę:

- przygotowania ofert inwestycyjnych dla potencjalnych inwestorów,
- wypracowania standardów ochrony i opieki, pozwalających na ich turystyczną eksploatację bez utraty kulturowej wartości i historycznego znaczenia,
- przygotowania i wdrożenia programów edukacyjnych, polegających na propagowaniu wiedzy o historii miejsc i związanych z nimi postaci, zarówno wśród turystów, jak i mieszkańców regionu.
- ponadto, przygotowany materiał może stanowić źródło inspiracji dla budowania jednostkowych taktyk promocyjnych i wizerunkowych, a także tworzenia innowacyjnych, zintegrowanych produktów turystycznych o znaczeniu regionalnym.

¹³ Pod pojęciem „świadoma polityka zarządzania rozwojem” autorka rozumie zintegrowane działania, mające na celu zachowanie równowagi pomiędzy komercjalizacją zespołów dworskich oraz ich sanacją, prowadzącą do ochrony lokalnego krajobrazu kulturowego (w tym elementów niematerialnych, jak historia miejsc i związanych z nim osób).

Badania objęły teren powiatu poddębickiego. W oparciu o wizyty „in situ”, a także studia literatury podjęto próbę zdefiniowania zasobu (analiza ilościowa) oraz oceny turystycznego potencjału (ocena jakościowa, ekspercka).

W zakresie ilościowym zdefiniowano:

- lokalizację (rozmieszczenie w skali powiatu) obiektów dworskich i pałacowych wraz z zespołami parkowymi, reliktywów dworów i pałaców, reliktywów parków podworskich,
- ustalono obowiązujące formy ochrony poszczególnych obiektów (wpis do rejestru zabytków).
- Wyniki przedstawiono na mapie oraz w zestawieniu tabelarycznym.
- W zakresie oceny potencjału dokonano:
- oceny stanu zachowania (dobry, średni, zły – bez prowadzenia badań eksperckich);
- charakterystyki wartości architektonicznej obiektu;
- identyfikacji związków obiektu z osobami i/lub zdarzeniami istotnymi dla tożsamości i/lub historii (z uwzględnieniem skali krajowej, regionalnej i lokalnej) – dziedzictwo niematerialne;
- analizy bieżącego sposobu użytkowania (jeśli występuje).

DWORY I PAŁACE POWIATU PODDĘBICKIEGO – OCENA POTENCJAŁU TURYSTYCZNEGO

W pierwszej kolejności zestawiono wszystkie obiekty w powiecie poddębickim w formie ilościowej (tab. 1), następnie ukazano ich rozmieszczenie w przestrzeni powiatu poddębickiego (ryc. 1), a na końcu wskazano potencjał tych obiektów (tab. 2).

Tabela 1. Zamki, dwory i pałace – zestawienie ilościowe

Lp.	Lokalizacja	Rodzaj obiektu	Forma ochrony	Współrzędne
Gmina Poddębice				
1	Poddębice,	Zespół pałacowo – parkowy: <ul style="list-style-type: none"> • pałac murowany z kaplicą • park o powierzchni 3,6 ha • kościół murowany 	pałac z kaplicą – nr rej.: 107 z 10.10.1967; park z zadrzewieniem przy kościółce ewangelickim, nr rej.: 366 z 30.12.1990	51° 89'N; 18°05'E
2	Golice	Zespół dworsko – parkowy: <ul style="list-style-type: none"> • dwór murowany • park o powierzchni 1,5 ha • spichlerz 	X	51°54'N; 18°59'E
3	Tumusin	Zespół dworski: <ul style="list-style-type: none"> • dwór drewniany • lamus murowany (relikt) 	dwór – nr rej. 99/216A lamus – nr rej. 712/217/A	51°86'N; 19°04'E
4	Góra Bałdrzychowska	Zespół dworsko – parkowy: <ul style="list-style-type: none"> • dwór murowany (relikt) • park o powierzchni 1,5 ha (relikt) 	X	51°85'N; 18°95'E
5	Dominikowice	Park podworski o powierzchni ok. 2ha (relikt)	X	51°92'N; 18°81'E
6	Krepa	Park podworski o powierzchni ok. 4,5 ha (relikt) Spichlerz	X	51°89'N; 18°84'E
7	Szarów	Zespół dworsko-parkowo-folwarczny (relikt)	X	51°95'N; 18°88'E

Gmina Dalików			
1	Sarnów	Zespół dworski – parkowo – gospodarczy: <ul style="list-style-type: none"> • dwór murowany • spichlerz • wozownia • karczma • zabytkowy park 	X 51°85'N; 19°12'E
2	Dalików	park podworski	park – nr rej. 393A 51°88'N; 19°09'E
3	Gajówka	park podworski	X –
Gmina Zadzim			
1	Wola Flaszczyna	Zespół dworski-parkowy: <ul style="list-style-type: none"> • dwór murowany (ruina) • park o powierzchni 2,5 ha 	park – nr rej. nr 376/A 51°79'N; 18°85'E
2	Zadzim	Zespół pałacowy: <ul style="list-style-type: none"> • pałac murowany • park o powierzchni 7,7 ha 	dwór – nr rej. 222/A park – nr rej. 224/A 51°78'N; 18°85'E
3	Małyń	Budynek murowany	nr rej. 378 z 29.1.1989 51°878'N; 19°03'E
Gmina Pęczniew			
1	Brodnia	Dwór murowany – ruina	X 51°78'N; 18°68'E
Gmina Uniejów			
1	Uniejów	Zamek oraz park zamkowy	zamek nr rej.: 714 z 21.10.1967 park przy zamku nr rej.: A-481/222 z 19.08.1992 51°97'N; 18°79'E
2	Uniejów	Dwór	dwór – nr rej. 360/A 51°98'N; 18°79'E
3	Czepów	park o powierzchni 4,8 ha	park – nr rej. 432/174 52°04'N; 18°79'E

Tabela 1. Zamki, dwory i pałace – zestawienie ilościowe (cd.)

Gmina Wartkowice				
1	Gostków Stary	Zespół pałacowo parkowy: <ul style="list-style-type: none"> • pałac, murowany • oficyna, murowana • spichlerz, ob. oficyna, murowana • park pałacowy 	pałac – nr rej. 201/A, oficyna – nr rej. 229/A, spichlerz – nr rej. 230/A, park – nr rej. 202/A	51°07'N; 19°02'E
2	Bronów	Zespół pałacowo – parkowy: <ul style="list-style-type: none"> • dwór murowany • park (7,6 ha) 	dwór murowany – nr rej. 314/A, nr dec. KI IX-680529/67, park – nr rej. 420/A, nr dec. Ps 02.01.53, 47/34/98;	51°06'N; 18°01'E
3	Biernacie	Zespół pałacowo – parkowy: <ul style="list-style-type: none"> • dwór murowany – ruina • park 	pałac – nr rej. 312/A, nr dec. KI.IX.5340/1/83, spichlerz – rej. 313/A, nr dec. KI IX5340/2/83	51°07'N; 18°06'E
4	Ner	Relikt parku	X	–
5	Pelezyska	<ul style="list-style-type: none"> • dwór, murowany • szkoła podstawowa, budynek murowany • obora, murowana; obora, murowana stodoła, murowana; stodoła, murowana stodoła, murowana; spichlerz, murowany • pozostałość parku – w parku kopiec na wyspie (stanowisko archeologiczne) 	X	52°00'N; 19°03'E
6	Tur	<ul style="list-style-type: none"> • dwór drewniany • obora murowana 	X	–
7	Wilkowice	<ul style="list-style-type: none"> • dwór murowany • spichlerz murowano – kamienny • pozostałości parku 	X	–

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru zabytków

Ryc. 1. Rozmieszczenie zamków, dworów i pałaców w powiecie poddębickim
 Objasnienia: Z – zamek, D – dwór/pałac, P – park, rD – relikt dworu, rP – relikt parku
 Źródło: opracowanie własne

Tabela 2. Zamki, dwory i pałace – opis potencjału

GMINA PODDĘBICE	
Poddębice	
Stan zachowania	bardzo dobry
Architektura	<p>Obiekt (dwór) – wybudowany przez Grudzińskich w latach 1610–1617 (możliwe, że w miejscu wcześniejszego obiektu o cechach obronnych). Stanowi jeden z najpiękniejszych zabytków architektury renesansu centralnej Polski. Za najbardziej charakterystyczny element pałacu uważa się niską balustradę na piętrze i arkadowymi podcieniami w parterze, którą odsłonięto podczas prac konserwatorskich przeprowadzonych w 1952 roku. Na piętrze zachowało się także ciekawe sklepienie krzyżowe w typie lubelsko – kaliskim z pseudożębrami i dekoracją w postaci wytłaczanych perel i jajowników. Dekoracja ta wykonana jest techniką rozpowszechnioną w Polsce w końcu XVI i początkach XVII wieku. W zwornikach sklepień występują cudaczne maski ludzkie, a w polach sklepień renesansowe rozety. Obiekt składa się z kilku zasadniczych części:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) głównego korpusu o wymiarach 20,5 x 13,2 m, stanowiącego pierwotny dwór; 2) pięciokondygnacyjnej wieży (od wschodu) o wysokości 17,0 m; 3) siedmiobocznej kaplicy (od zachodu) ; 4) przybudowanego w 1873 roku od północy nowego skrzydła mieszkalnego, które ustawione jest prostopadle do głównego członu. <p>We wnętrzach znajdują się siedemnastowieczne polichromie.</p> <p>Założenie parkowe o powierzchni 3,6 ha pochodzi z XIX wieku. W parku zlokalizowany jest także kościół ewangelicko-augsburski, będący świadectwem wielokulturowej historii miasta i regionu</p>
Dziedzictwo niematerialne	<p>Osoby o znaczeniu międzynarodowym związane z obiektem: Heinrich Bock – burmistrz miasta w latach 1940–42, autor dzieła opublikowanego pod pseudonimem Aleksander Hohenstein, oryg. Wartheländisches Tagebuch aus den Jahren 1941/42, Deutsche Verlagsanstalt, Stuttgart 1961.</p> <p>Osoby o znaczeniu krajowym związane z obiektem: Barbara Sanguszkowa – ważna postać polskiego oświecenia – marszałkowa litewska, poetka, tłumaczka, moralistka i filantropka, właścicielka Poddębic. Przyjeżdżała tutaj na okres wakacyjny.</p> <p><u>Inne:</u> niepotwierdzone istnienie ukrytego przejścia pomiędzy pałacem, a kościołem (lokalna legenda),</p>

Bieżące użytkowanie	<p>Obiekt dworu adaptowany na Dom Kultury/ Dom Pracy Twórczej;</p> <p>Park pałacowy adaptowany na „ogród zmysłów” (traktowany przez władze gminy jako forma parku zdrojowego);</p> <p>Kościół ewangelicko-augsburski adaptowany na „Teatr Integracji” z zachowaniem Pierwotnych funkcji sakralnych (łączenie sakrum religijnego z sakrum kultury)</p>
Golice	
Stan zachowania	Dobry, dwór w trakcie remontu;
Architektura	Obiekt murowany z XIX wieku, otoczony rozległym parkiem – brak szczegółowych danych;
Dziedzictwo niematerialne	X
Bieżące użytkowanie	obiekt w trakcie remontu – przeznaczenie nieznane, teren ogrodzony. W sąsiedztwie parku zabudowania gospodarcze i ruiny obiektów, zapewne po zabudowaniach folwarcznych lub chaty mieszkalnej. Obiekt nie jest dostępny dla zwiedzających.
Tumusin	
Stan zachowania	Zły
Architektura	<p>Unikatowy w skali regionu dwór z końca XVIII lub początków XIX wieku. Drewniany z dachem spadzistym, naczółkowym. Obiekt wzniesiono w konstrukcji zrębowej na planie prostokąta (układ ostowy, dwutraktowy), częściowo podpiwniczony. Od frontu znajduje się czterokolumnowy portyk, pełniący rolę ganku.</p> <p>Lamus z połowy XVIII lub początkach XIX wieku. Jest to budowla murowana, wzniesiona na planie prostokąta. Elewacja zachodnia posiada podcienia (na 3 słupach). Piwnica sklepią kolebkowo z lunetami.</p> <p>Wokół obiektów znajduje się wiele wspólnych budynków gospodarczych i magazynowych, zniekształcających dawny układ urbanistyczny całości. Jedynym interesującym akcentem krajobrazowym jest staw położony pomiędzy lamusem a dworem.</p> <p>Jest reliktem typowych siedzib szlacheckich, historycznie rozsianych w regionie, które zniknęły z krajobrazu po II wojnie światowej. Wieś Tumusin leży na szlaku napoleońskim.</p> <p>Pustostan, obiekt popada w ruinę, brak bieżącej konserwacji. Obiekt nie jest dostępny dla zwiedzających.</p>
Góra Baldrzychowska	
Stan zachowania	Zły
Architektura	Dwór murowany z przełomu XIX/XX wieku, bezstylowy o mocno przekształconej i zaburzonej bryle. W sąsiedztwie znajdują się relikty zespołu folwarcznego z parkiem (XIX/XX w.), jednak układ kompozycyjny jest w zasadzie zatarty.

Tabela 2. Zamki, dwory i pałace – opis potencjału (cd.)

Dziedzictwo niematerialne	Osoby o znaczeniu lokalnym związane z obiektem: Z Góry Bałdrzychowskiej pochodził Rafał Bratoszewski herbu Sulima, założyciel Aleksandrowa Łódzkiego (1816 r.)
Bieżące użytkowanie	Pustostan, obiekt popada w ruinę, brak bieżącej konserwacji. Obiekt nie jest dostępny dla zwiedzających.
Dominikowice	
Stan zachowania	Nie dotyczy. Brak zachowanych obiektów.
Architektura	Park dworski o powierzchni ok. 2 ha – brak szczegółowych danych.
Dziedzictwo niematerialne	X
Bieżące użytkowanie	Obiekt nie jest dostępny dla zwiedzających.
Krepa	
Stan zachowania	Nie dotyczy. Brak zachowanych obiektów.
Architektura	Zachował się jedynie park dworski o powierzchni ok. 4,5 ha ulegający dewastacji.
Dziedzictwo niematerialne	X
Bieżące użytkowanie	Obiekt nie jest dostępny dla zwiedzających.
Szarów	
Stan zachowania	Nie dotyczy.
Architektura	Relikt zespołu dworsko-folwarcznego z XIX/XX wieku. Obiekty nie zachowane. Pozostałości parku.
Dziedzictwo niematerialne	X
Bieżące użytkowanie	Obiekt nie jest dostępny dla zwiedzających.
GMINA DALIKÓW	
Sarnów	
Stan zachowania	Średni

Architektura	Obiekt murowany z XIX wieku, dwukondygnacyjny. Bryła bezstylowa, bez cech charakterystycznych, przebudowana prawdopodobnie w okresie międzywojennym. Park z licznymi okazami pomnikowymi drzew i unikatowym przyrodniczym stanowiskiem bluszczu pospolitego (<i>Hedera helix</i>), mającym ok. 150 lat.
Dziedzictwo niematerialne	X
Bieżące użytkowanie	Dostęp do parku wolny. Budynek dworu pełni funkcje mieszkalne. Pozostałe obiekty nieużytkowane.
Park dworski w Dalikowie	
Stan zachowania	Nie dotyczy. Brak zachowanych obiektów.
Architektura	Zachował się jedynie park podworski (należący do Wardęskich) założony na przełomie wieków XVIII/XIX, naśladujący angielskie parki krajobrazowe. Budynek dworu, pochodzący przypuszczalnie z tego samego okresu został zniszczony w latach 70. XX wieku.
Dziedzictwo niematerialne:	X
Bieżące użytkowanie	Dostęp do parku wolny. Park niszczeje. Brak bieżącej pielęgnacji i użytkowania.
Gajówka	
Stan zachowania	Nie dotyczy. Brak zachowanych obiektów.
Architektura	Relikt parku podworskiego – brak szczegółowych danych.
Dziedzictwo niematerialne	X
Bieżące użytkowanie	Obiekt niedostępny.
GMINA ZADZIM	
Wola Flaszczyna	
Stan zachowania	Bardzo zły
Architektura	Budynek murowany z końca XVIII wieku. Zachowała się jedynie część ścian.

Tabela 2. Zamki, dwory i pałace – opis potencjału (cd.)

Dziedzictwo niematerialne	Dwór powstał prawdopodobnie w wyniku przebudowy i rozbudowy leśniczówki Zofia Dąbska (wiek XIX), właścicielka majątku była założycielką pierwszej polskiej szkoły dla dzieci wiejskich w Ziemi Sieradzkiej.
Bieżące użytkowanie	Dostęp do parku i budynku wolny. Aktualnie obiekt i park są zrujnowane. Brak bieżącej konserwacji i użytkowania.
Zadzim	
Stan zachowania	Średni
Architektura	Pałac neoklasycystyczny (połowa XIX wieku) o cechach charakterystycznych, choć znacząco zniekształcony późniejszymi przeróbkami. Obiekt jest murowany, dwukondygnacyjny, podpiwniczony, otynkowany, z charakterystycznymi boniowaniami, ozdobnymi gzymsami i obramieniami okien. Park jest założeniem geometrycznym z nieregularnymi fragmentami. Na terenie zespołu pałacowo-parkowego zlokalizowana jest mogiła powstańców z 1863 r.
Dziedzictwo niematerialne	X
Bieżące użytkowanie	Teren ogrodzony, ale dostęp do parku i budynku wolny. Aktualnie zespół jest przedmiotem konkursu koncepcyjnego na zagospodarowanie parku. Adresatami konkursu są studenci kierunków Architektura oraz Gospodarka Przemysłowa na Politechnice Łódzkiej.
Małyń	
Stan zachowania	Średni
Architektura	Dwór z drugiej połowy XIX wieku. Wybudowany w stylu klasycystycznym. Budynek murowany, parterowy, w wysokimi piwnicami i dachem dwuspadowym. Usytuowany wśród pozostałości dawnego parku, w sąsiedztwie zabudowań dawnego folwarku.
Uniejów, ul. Kościelnicza	
Stan zachowania	Zły
Architektura	Późnoklasycystyczny murowany, jednokondygnacyjny dworek z 1845 roku. Zbudowany na planie prostokąta z dwoma ryzalitami na osi.
Bieżące użytkowanie	Siedziba Miejsko – Gminnego Ośrodka Kultury w Uniejowie
Dziedzictwo niematerialne	X

Bieżące użytkowanie	Obiekt dostępny, brak bieżącej konserwacji, nieużytkowany.
GMINA PEĆZNIEW	
Brodnia	
Stan zachowania	Bardzo zły – ruina.
Architektura	Relikty murowanego dworu z XIX wieku wzniesionego przypuszczalnie przez Czartoryskich.
Dziedzictwo niematerialne	Lokalizacja w miejscu wcześniejszych zabudowań należących jeszcze do króla Władysława Jagiełły, który bywał w Brodni, głównie w środy Wielkiego Tygodnia. Miejsce sądów narodowych za czasów Władysława Jagiełły.
Bieżące użytkowanie	Ruina. Obiekt dostępny z zewnątrz.
GMINA UNIEJÓW	
Uniejów	
Stan zachowania	Bardzo dobry
Architektura	Zamek wybudowany w 1365 roku. Obiekt stanowi ciekawy przykład ewolucji przykład architektury obronnej w Polsce (od zamku warownego do rezydencji). Jest jednym z najlepiej zachowanych zamków obronnych w tej części kraju. Zamek zlokalizowany jest w otoczeniu krajobrazowego parku z XIX wieku. Gerard Ciołek przyrównuje typ kompozycji parku uniejowskiego do parków Kraszczyń i Szydłowcu.
Dziedzictwo niematerialne	Ważne wydarzenia historyczne: do przełomu XV/XVI wieku pełnił rolę refugium dla skarbcza kapituły gnieźnieńskiej na czas prowadzonych wojen <u>Osoby o znaczeniu międzynarodowym związane z obiektem:</u> Karl von Toll, szef sztabu głównej armii rosyjskiej w czasie Powstania Listopadowego oraz jego potomkowie, w tym Sergiusz Toll, światowej sławy entomolog. <u>Osoby o znaczeniu krajowym związane z obiektem:</u> Uniejów był miejscem uwięzienia Hansa Brandta, architekta i rzeźbiarza, wykonawcy nagrobka św. Wojciecha w Katedrze Gnieźnieńskiej.
Dziedzictwo niematerialne	X
Stan zachowania	Średni
Czepów	

Tabela 2. Zamki, dwory i pałace – opis potencjału (cd.)

Bieżące użytkowanie	<p>Obiekt adaptowany na hotel i restaurację.</p> <p>Park zamkowy adaptowany na park uzdrowiskowy.</p> <p>Wielki Turniej Rycerski na Zamku Arcybiskupów Gnieźnieńskich – impreza cykliczna.</p> <p>Miejsce organizacji konferencji.</p>
Architektura	Zachował się zespół parkowy, krajobrazowy. Został założony w I poł. XIX wieku, adaptowany później do potrzeb szkolnych. W południowo-wschodniej części parku znajduje się dwór, przebudowany, pozbawiony cech stylowych.
Dziedzictwo niematerialne	X
Bieżące użytkowanie	We dworze mieści się Dom Pomocy Społecznej Stowarzyszenia „Zorza”. Uchwałą Nr XXVIII/153/04 Rady Miejskiej w Uniejowie z dnia 30 września 2004 r. park w Czepowie został uznany za zespół przyrodniczo-krajobrazowy (Dz.U.W.Ł. Nr 317, poz. 2637).
GMINA WARTKOWICE	
Gostków Stary	
Stan zachowania	Bardzo dobry
Architektura	<p>Pałac murowany w stylu klasycystycznym, wzniesiony w 1802 roku wg projektu H. Szpilowskiego, odrestaurowany w 1960 roku. Budynek na planie prostokąta z półkolistym ryzalitem od strony ogrodu oraz klasycznym portykiem z czterema kolumnami w stylu jońskim od frontu. We wnętrzach znajdują się klasycystyczne polichromie (pokrywają prawie wszystkie ściany i plafony – romantyczne pejzaże, malowidła Zeusa na Olimpie, dekoracje pompejskie i chińskie). Na szezycie od frontu umieszczony napis: <i>Superanda omnis fortuna ferenda est</i></p> <p>Wokół pałacu zlokalizowany jest park krajobrazowy o powierzchni 3,9 ha z przełomu XVIII/XIX wieku.</p> <p><u>Osoby o znaczeniu międzynarodowym związane z obiektem:</u> Przyjmuje się, że 11 XI 1815 roku w Gostkowie podejmowany był przez Załuskich car Aleksander I Romanow.</p> <p><u>Osoby o znaczeniu krajowym związane z obiektem:</u> Antoni Gucwiński – dyrektor ogrodu zoologicznego we Wrocławiu i współtwórca programu telewizyjnego „Z kamerą wśród zwierząt”, który przez krótki czas uczył w Gostkowie.</p> <p><u>Inne:</u> Niepotwierdzone legendy o pobycie Napoleona Bonaparte.</p>
Dziedzictwo niematerialne	
Bieżące użytkowanie	Obiekt jest własnością gminy, mieści się tutaj Urząd Gminy Wartkowice.

Bronów	
Stan zachowania	Dobry
Architektura	Niewielki obiekt mурowany, wybudowany w 1902 r., bez cech charakterystycznych. Wokół dworu zachował się okazały park z przełomu XIX/XX wieku ze stawami i altanką grabową oraz relikty folwarku: rządówka obecnie dom, mурowana z 1934 r., czworak, stajnia, obora, stodoły mурowane z lat 20. XX w.
Dziedzictwo niematerialne	Osoby o znaczeniu krajowym związane z obiektem: Maria Konopnicka, która zamieszkała w Bronowie w 1862 roku, gdy poślubiła Jarosława Konopnickiego. Osoby o znaczeniu lokalnym związane z obiektem: Artur Dzierzbicki, właściciel Bronowa i Biernacie. Przedsiębiorczy ziemian z początków XIX wieku. Miał znaczący udział w rozwoju regionu.
Bieżące użytkowanie	Od 1 września 1995 roku w budynku działalności rozpoczęło Muzeum Oświatowe im. Marii Konopnickiej założone przez sieradzką filię Wojewódzkiej Biblioteki Pedagogicznej w Łodzi. Dziś prezentowane są tu stare dokumenty, fotografie, rękopisy i książki poetki, jak również meble i sprzęty. Obiekty folwarczne w ruinie. W parku brak bieżącej pielęgnacji.
Biernacie	
Stan zachowania	Bardzo zły/ruina
Architektura	Zachowane ruiny dwukondygnacyjnego dworu i relikty parku.
Dziedzictwo niematerialne	Osoby o znaczeniu lokalnym związane z obiektem: Artur Dzierzbicki, właściciel Bronowa i Biernacie – przedsiębiorczy ziemian z początków XIX wieku. Miał znaczący udział w rozwoju regionu.
Bieżące użytkowanie	Obiekt niedostępny, w ruinie. Teren parku ogrodzony, niedostępny. Brak bieżącej konserwacji.
Ner	
Stan zachowania	Nie dotyczy. Brak zachowanych obiektów.
Architektura	Relikty parku, będącego pozostałością dawnego zespołu dworsko-parkowego z XIX wieku. Dwór już nie istnieje. Park ma charakter widokowy. Niedługo odtworzony był altanami i sztucznym stawem.
Dziedzictwo niematerialne	X
Bieżące użytkowanie	Obiekt dostępny. Brak bieżącej konserwacji. Zrujnowany.
Pelczyska	
Stan zachowania	dobry

Tabela 2. Zamki, dwory i pałace – opis potencjału (cd.)

Architektura	Budynek murowany z przełomu XIX i XX wieku, piętrowy, wzniesiony na planie prostokąta. W jednym z narożników znajduje się czworoboczna wieżyczka, poza tym nie wykazuje cech stylowych. Obiekt otoczony jest reliktem parku z tego samego okresu oraz licznymi zabudowaniami folwarcznymi: szkoła podstawowa, budynek murowany z 1935 r. rozbudowany w 1962 r.; murowana obora z 1910 r.; stodoła, obora murowana z lat 20. XX w.; stodoła murowana z lat 30. XX w.; przebudowana w latach 80. XX w.; stodoła murowana z lat 20. XX w.; przebudowana w latach 80. XX w.; stodoła murowana z lat 20. XX w.; przebudowana w latach 90. XX w.; spichlerz murowany z 1900 r., pozostałość parku z przełomu XIX/XX w., w parku znajduje się kopiec na wyspie (stanowisko archeologiczne);
Dziedzictwo niematerialne:	X
Bieżące użytkowanie	Dwór pełni funkcje mieszkalne.
Tur	
Stan zachowania	Brak danych.
Architektura	Dwór drewniany z końca XVIII wieku – brak szczegółowych danych.
Dziedzictwo niematerialne	X
Bieżące użytkowanie	Obiekt prywatny, bez możliwości dostępu.
Wilkowice	
Stan zachowania	Średni
Architektura	Dwór murowany z ok. 1900 r. nie wykazujący cech stylowych. W sąsiedztwie spichlerz z 1910 r. oraz relikty parku.
Dziedzictwo niematerialne	X
Bieżące użytkowanie	Obiekt niedostępny

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Cieślak, *Funkcja uzdrowiskowa i krajobraz kulturowy, jako katalizatory rozwoju małego miasta. (Studium miejscowości regionu łódzkiego – Umiejowa i Podłębic)*, praca doktorska, promotor prof. dr hab. inż. arch. Krzysztof Pawłowski

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Dwory i pałace stanowią charakterystyczną cechę krajobrazu kulturowego omawianego obszaru, choć ich potencjał turystyczny jest, jak się okazuje ograniczony. Ponadto, jest to dziedzictwo, które coraz częściej może być postrzegane w kategoriach „utraconego”. Oprócz powszechnie znanych i dobrze utrzymanych: zamku w Uniejowie oraz dworów w Poddębicach, Gostkowie i Bronowie, większość obiektów i towarzyszących im parków popada w ruinę, jak chociażby okazały zespół w Biernacicach, czy malowniczy, klasycystyczny, drewniany dworek szlachecki w Tumusinie. Dawny krajobraz regionu, w którym dominowały niewielkie, ale malowniczo wtopione w założenia parkowe dwory i dworki, a także towarzyszące im założenia folwarczne powoli odchodzi w zapomnienie. Wiele dworów zniknęło zupełnie, po niektórych pozostały ruiny lub przebudowane relikty. Ich znaczenie dla tożsamości regionu jest jednak istotne, ponieważ wciąż pozostają one w pamięci lokalnej społeczności.

Tabela 3. Ocena potencjału aktywizacji turystycznej – podsumowanie

Dwory i pałace	Potencjał wybitny	Potencjał znaczący	Potencjał umiarkowany	Potencjał znikomy
Zespół w Poddębicach	X			
Zespół w Golicach		X		
Dwór w Tumusinie			X	
Zespół w G. Bałdrzychowskiej				X
Park w Domaniewice				X
Park w Krępie				X
Zespół w Szarowie				X
Zespół w Sarnowie			X	
Park w Dalikowie				X
Zespół w Gajówce				X
Zespół w W. Flaszczynie			X	
Zespół w Zadzimiu		X		
Zespół w Małyniu			X	
Brodnia				X
Zespół zamkowy w Uniejowie	X			
Dwór w Uniejowie			X	
Zespół w Czepowie			X	
Zespół w G. Starym	X			

Zespół w Bronowie		X		
Zespół w Biernacicach			X	
Ner				X
Zespół w Pełczyskach			X	
Zespół w Turze				X
Zespół w Wilkowicach				X
PODSUMOWANIE	3	3	8	10

Źródło: opracowanie własne

Spośród zachowanych obiektów, najwięcej zlokalizowanych jest w gminie Poddębice i w gminie Wartkowice. Najuboższa jest gmina Pęczniew, gdzie zachowały się w zasadzie jedynie relikty pojedynczego, choć ważnego dla historii regionu obiektu (potwierdzona obecność Władysława Jagiełły, związki z rodem Czartoryskich).

Za zespoły o wybitnym potencjale turystycznym uznać należy zamek w Uniejowie, dwór/pałac w Poddębicach oraz pałac w Gostkowie. Nie tylko posiadają one dobry stan zachowania i znaczące wartości architektoniczne, ale także istotne znaczenie dla tożsamości regionu. W stanie istniejącym najpełniej wykorzystany wydaje się obiekt w Uniejowie (eksploatacja czynna i bierna). Za interesującą uznać należy także adaptację zespołu parkowego w Poddębicach na „Ogród Zmysłów”, choć jednocześnie podkreślić należy obawy, o jakość przyjętych rozwiązań (m.in. zastosowanych materiałów¹⁴). Zespół w Gostkowie Starym nie jest obecnie identyfikowany, jako istotna atrakcja turystyczna.

Zespół parkowo-palacowy w Zadzimiu, ze względu na skalę obiektu oraz założenia parkowego wykazuje dużą podatność adaptacyjną, podobnie jak zespół w Golicach. Brak jest jednak zdefiniowanych kierunków działań, dotyczących obiektów. Obydwa są w stanie istniejącym nieużytkowane i w zasadzie niedostępne dla potrzeb turystyki.

Spośród 24 zlokalizowanych na analizowanym obszarze obiektów aż 18 wykazuje umiarkowany i znikomy potencjał turystyczny. Obiekty te, w stanie istniejącym nie nadają się w zasadzie do turystycznej eksploatacji. Nie należy ich jednak wykluczać z grona obiektów ważnych dla rozwoju turystyki w regionie. Trzeba jednak przyjąć, że ich wykorzystanie byłoby możliwe jedynie poprzez twórcze uzupełnienie i nadpisanie form i/lub treści, realizowane w drodze kształtowania innowacyjnych produktów turystycznych.

Znaczącym potencjałem turystycznym odznacza się przede wszystkim zespół dworsko-parkowy w Bronowie, związany z osobą Marii Konopnickiej.

¹⁴ Poddębicki „Ogród Zmysłów” posiada w skali usług uzdrowiskowych bezpośredniego konkurenta w postaci ogrodu zmysłów (sensorycznego) w uzdrowisku Muszyna. Ogród w Muszynie znacząco przewyższa park poddębicki zarówno skalą założenia, jak i jakością przyjętych rozwiązań (materiałowych oraz w zakresie sztuki ogrodowej i możliwości terapii sensorycznej – oceną w oparciu o studyjną wizytę porównawczą).

Obiekt jest użytkowany i rozpoznawalny wizerunkowo, jednak jego otoczenie, zwłaszcza zrujnowane obiekty pofolwarczne oraz zaniedbany park dworski, znacząco obniżają atrakcyjność całego kompleksu.

Rekomendacje

Niezbędne wydaje się opracowanie zintegrowanej strategii zarządzania dziedzictwem kulturowym dworów, zamków i pałaców regionu oraz ich wykorzystania na potrzeby turystyki (wykraczającej poza granice gmin). Za pożądane uznać należy:

- zdefiniowanie i wypracowanie mechanizmów realnej ochrony obiektów historycznych oraz założeń parkowych; ochrona konserwatorska (która dotyczy jedynie niektórych obiektów) wydaje się niewystarczająca. W wielu przypadkach niezbędna jest pilna interwencja, mająca na celu ratowanie obiektu przed całkowitą zagładą, co w skali regionu sprowadza się do ochrony krajobrazu kulturowego. Z tej perspektywy, kluczowe wydają się działania dwutorowe: 1 – naukowo-badawcze, zmierzające do udokumentowania wartości historycznych oraz architektonicznych obiektów (kwerendy archiwum, inwentaryzacje architektoniczne i urbanistyczne, badania konserwatorskie, inne), a w konsekwencji pozwalające na zdefiniowanie warunków rewaloryzacji, rehabilitacji i adaptacji (polegających na wpisaniu nowych treści z poszanowaniem wartości i autentyczności miejsca); 2 – wspomagające finansowanie utrzymania i adaptacji obiektów, z wypracowaniem czytelnych zasad redystrybucji środków;
- opracowanie strategii wykorzystania zasobu na cele turystyki, ze szczególnym zdefiniowaniem dopuszczalnego zakresu ingerencji twórczych w każdy z zachowanych obiektów (zdefiniowanie potencjalnej roli obiektu, określenie dopuszczalnych przekształceń oraz zakresu możliwych robót budowlanych: budowa, przebudowa, rozbudowa, nadbudowa itd. oraz zasad ich realizacji); wiąże się to również z potrzebą zmiany postawy gmin, z biernej administracji świadczącej na rzecz czynnego i aktywnego pozyskiwania inwestorów oraz wspierania ich w procesie inwestycyjnym, przy jednoczesnym zachowaniu kontroli nad jakością podejmowanych działań;
- opracowanie mechanizmów logistycznego oraz finansowego wsparcia w zakresie potencjalnej, turystycznej eksploatacji obiektów, z uwzględnieniem polityki zarządzania zasobem w skali regionu; działania powinny obejmować zarówno pozyskanie i redystrybucję środków, jak i wykupienie wybranych obiektów od właścicieli prywatnych, w celu wdrożenia np. partnerstwa publiczno-prywatnego, „kierunkowej” dzierżawy obiektów (np. zwolnienie z określonych opłat, jeśli obiekt zostanie adaptowany do funkcji z zakresu turystyki, z możliwością preferencyjnego wykupu nieruchomości po upływie określonego umową okresu dzierżawy) lub innych mechanizmów aktywnego zarządzania zasobami;

- wdrożenie działań edukacyjnych w zakresie posiadanego potencjału kulturowego, a także w zakresie przedsiębiorczości i kształtowania innowacyjnych produktów turystycznych; niezbędne opracowanie atrakcyjnej formy popularyzacji wiedzy o obiektach i ich historii (a także o ich wartościach kulturowych) wśród mieszkańców oraz potencjalnych inwestorów. Ważne wydaje się umiejętne wykorzystanie języka niespecjalistycznego i interesujących form przekazu (filmy, modele architektoniczne, modele 3D rekonstrukcji obiektów, happeningi/festyny historyczne, rekonstrukcje historyczne). Za szczególnie ważne uznać należy zaktywizowanie dzieci i młodzieży (kapitał ludzki) tak, aby nie tylko znały historię miejsc oraz związanych z nimi postaci, ale potrafiły zrozumieć wagę historii i tożsamości dla współczesnej polityki rozwoju, która powinna być ukierunkowana na autentyzm i oryginalność. Niezwykle ważna wydaje się także edukacja w zakresie działalności gospodarczej w ramach szeroko rozumianej turystyki prozdrowotnej (ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych produktów turystycznych).

Świadoma polityka zarządzania zespołami dworsko-parkowymi regionu, może przyczynić się do ocalenia wielu obiektów, a tym samym zachowania krajobrazu kulturowego regionu. Jednocześnie, może wpłynąć na wzrost turystyczności atrakcyjności uzdrowiska Uniejów i całego powiatu poddębickiego.

Bibliografia

- Bott A., Szostak D., *Turystyka uzdrowiskowa w regionie zachodniopomorskim*, Zeszyty Naukowe „Ekonomiczne Problemy Turystyki” 2002, nr 2.
- Burzyński T., Drygłaś D., Golba J., Bartosik A., *Czynniki wpływające na jakość i konkurencyjność usług turystycznych w miejscowościach uzdrowiskowych*, Instytut Turystyki w Krakowie Sp. z o.o., Stowarzyszenie Gmin Uzdrowiskowych RP, Kraków 2005.
- Cieślak A., *Funkcja uzdrowiskowa i krajobraz kulturowy, jako katalizatory rozwoju małego miasta. (Studium miejscowości regionu łódzkiego – Uniejowa i Poddębic)*, praca doktorska, promotor prof. dr hab. inż. arch. Krzysztof Pawłowski, materiał niepublikowany, Instytut Architektury i Urbanistyki PŁ, Łódź 2013.
- Drygłaś D., *Innowacje produktowe turystyki uzdrowiskowej*, [w:] *Innowacyjne kierunki rozwoju turystyki uzdrowiskowej i lecznictwa uzdrowiskowego*, red. J. Galba i K. Rymarczyk-Wajda, XVIII Kongres Uzdrowisk Polskich, Muszyna 4–6 czerwca 2009.
- Guerquin B., *Dwór w Poddębicach (Powiat łęczycki). Studium o architekturze o architekturze dworu oraz o zagadnieniach konserwatorskich i badawczych w związku ze złożeniem projektu przebudowy*, Warszawa 1951, materiał powielony.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce. Tom II, Województwo Łódzkie*, red. J.Z. Łoziński, Państwowy Instytut Sztuki, Dział Inwentaryzacji zabytków, Warszawa 1954, Nr 6/2016 (listopad – grudzień).
- Gorączko M., Gorączko A., *Raport z analizy potencjału turystyczno-kulturowego powiatu poddębickiego*, „Turystyka Kulturowa” 2016, nr 6.

- Majer A., *Lektura miasta*, [w:] *Zbiorowości terytorialne i więzi społeczne*, red. P. Starosta, Uniwersytet Łódzki, Łódź 1995.
- Myszkorowska-Olczyk G., *Zespoły folwarczne na terenie gminy Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2013, t. 2.
- Ostrowicz A., *Lanek w hrabstwie Klockiem w Szląsku*, Podręcznik informacyjny dla gości kąpielowych, Poznań 1881, passim.
- Pilzer P.Z., *The wellness revolution*, Jhon Willey & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey 2002.
- Radziewanowski Z., *O niektórych problemach regionalizmu i ekologii w architekturze i urbanistyce*, Politechnika Krakowska, Kraków 2005.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (tom XII), Warszawa 1892 (za: http://dir.icm.edu.pl/Sloownik_geograficzny/).
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dalików*, 2013, [na:] <http://mpzp.igeomap.pl/doc/poddebice/dalikow/00.pdf> (dostęp: kwiecień 2017).
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Poddębice*, 2015 [na:] <http://poddebice.bip.gov.pl/strategie-programy-plany/zmiana-studium-uwarunkowan-i-kierunkow-zagospodarowania-przestrzennego.html> (dostęp: kwiecień 2017).
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wartkowice*, [na:] http://www.wartkowice.pl/asp/pl_start.asp?typ=13&sub=0&menu=42&artykul=678&akcja=artykul (dostęp: kwiecień 2017).
- Zabytki architektury i budownictwa w Polsce*, red. M. Charytańska, Seria A, tom VII, Państwowe Wyd. Naukowe, Warszawa 1971.

[Artykuł wpłynął: maj 2017; akceptacja: czerwiec 2017]

THE POTENTIAL OF MANSIONS AND PALACES IN PODDĘBICE DISTRICT FOR SPA TOURISM DEVELOPMENT

Summary

The development of the spa function in Uniejów has initiated the activation of tourist functions throughout the region. An important role in spa tourism can play mounds, castles and palaces. These are characteristic objects that have sense and meaning. They often also have distinctive architectural features. Moreover, it is easy to adapt these buildings to new features. They are often adapted to hotels and spa resorts. These functions supporting spa tourism in the region. This article focuses on the assessment (quantitative and qualitative) of mansions, castles and palaces in the county. The analysis focuses on: placement of objects, evaluation of architectural values, technical condition and distortion. The study complements the identification of significant elements of the intangible heritage that can be perceived as important for the identity of the place (and / or region) and significant for the development of innovative tourism products. The results of the research allowed to assess the overall condition of the cultural resource, which are the mansions, castles and palaces of the region. The individual objects were assessed for their tourist attractiveness and classified in 4 groups: outstanding; significant; moderate and insignificant tourist potential. Finally, recommendations have been developed. They concern the management of objects. Recommendations include the need to preserve the cultural heritage and the economic development of the area.

Keywords: mansion, palace, castle, cultural heritage, cultural tourism, spa, identity